

Radost je prišla naglo in — prepozno! Pritok prevelike sreče je navalil ná-njo ter se jej nad glavo zgrnil. „Živána!“ tako je zavpil Žirko, „prišel sem, poglej me, sestra! — O Gvozdán, Gvozdán“, reče bratu, „meni je, kakor bi jej srce uže ne tolklo!“ — Ustavilo se je res; nje srce je počilo.

Nekaj dnij Žirka ni bilo na izpregled. Daleč v šumo je bil šel. Vrnivši se poišče Desine. Za rana je še bilo ter na pol skrita je sedela mej rosnimi dragoljubci. „Desínka!“ velí Žirko, „Živána veš da je umrla. K tebi sem prišel, ker te je ljubila!“

„O Žirko, da bi te jaz mogla potolažiti!“

„Moreš me, Desínka, jedina ti, nihče drug, samo da bi hotela poskusiti!“

Desína je poskusila.

Običaji slovanski.

Običaji slovanski. Slava pri *) Srbih.

Boga moli Kraljeviću Marko
Od godine opet do godine,
Da proslavi krsno ime krasno,
Krsno ime, svetog letnog Gjurgja.

„Slavo“ slavi med slovanskimi rodovi samo srbski. Tudi drugod praznujejo krsno ime, a le krsno ime posameznega gospodarja, ne pa vse rodbine. Navada izvira iz poganstva, ukoreninjena je bila tako, da je krščanska vera ni mogla spodriniti, premenila je le pojem kolikor ga je mogla. A národu srbskemu ukoreninuil se je zakon pravoslavni tudi tako, da nanaša vse svoje svetkovine na versko podlago. Zato se vojuje še dandanes za krst častni kakor pred pet sto leti. Na to verako prepričanje opira se tudi „slava“ srbska.

Vsaka hiša ima svojega patrona, katerega slavi na gotov dan, kateri imenujejo krsno ime, sveti, sveto ali blag dan.

Patroni so navadno sv. Nikola, sv. Jurij (čestit danak Gjurgjev), sv. Stepan, sv. Ivan, Spasov dan, sv. Dimitrij, sv. Mihail, sv. Andrej i. dr. Celó svetniki v nebesih slavijo „slavo“:

*) Gl. Vuk St. Karadžić rječnik s. v. slava in krsno ime. S. Ljubíc narodni običaji kod Morlakah, str. 35. — Prof. dr. Nikola Petrović v Globno. XXX št. 14, 15.

„Slavu diže Svetitelj Nikola,
I napija u slavu Ristovu...“

(Vuk, s. n. p. II. 22, 10—11).

„Slava“ pomenja zatorej rodbinskega patrona, ostaja dakle za hišo ista, dokler ostaja v njej ista rodovina. V kotu izbe visé podobne svetnikov patronov, vsako soboto in nedeljo gori svetilnica viseča pred njimi. Vsi oni, ki slavijo isto „slavo“ ali krsno ime, smatrajo se brate, v rodu so si, ker slavijo istega svetnika. Poštovanje „slave“ je toliko, da prisegajo celo pri nji. Navadni so izreki: „slave mi!“ ali „tako mi slava pomogla!“

„Slava“ prehaja z očeta na sina. Dekleta pa, pravijo, nimajo svoje slave, ker mora slaviti žena „slavo“ svojega moža. Če moža ni doma, mora skrbeti žena, da slavi „slavo“ o pravem času in opravlja navadne običaje. Srbska národna pesem „ko krsno ime služi, onom i pomaže“ (Vuk s. n. p. II. 21) kaže pravlepo, kako opravlja žena običaje za svojega moža. Žena Todorova, kateri je v temnici, slavi „slavo“ in moli:

„Pomoz' Bože i sveti Gjorgjije!

Krsno ime gospodara moga!

Oprosti ga tamnice proklete!

Donesi ga dvoru gospodskome.“

In Bog jo usliši.

Ta navada spominja skoraj pravila Rousseauvega, kateri zahteve, naj bode vsaka hič vere svoje matere in vsaka žena vere svojega moža.

Ravno slavljenje „slave“ kaže, kako tesno je združeno družinsko življenje srbsko z vero. Priprav za slovesnost je mnogo; že več dni prej kupujeta domačin in domačica potrebnega, česar nimajo doma. Prva skrb gospodarjeva je, da nabavi potrebnega vina in rakije. Ženske pa delajo pridno in marljivo po hiši in po kuhinji. Vse mora biti snažno in pometeno, da slavijo spodobno svojega „sveca“ in da pogoste „vredno“ goste.

„U oči“ (t. j. zvečer pred „slavo“) „slave“ ali krsnega imena pokličejo odlični in bogati mnogokrat popa, da jim čita molitvo in poškropi hišo in prebivalce z blagoslovljeno vodo in blagoslovi vse, kar bo trebalo, kedar bodo „ustajali u slavu“.

Kjer pa popa ni blizu, gre popoldne pred slavo možak iz hiše v cerkev k službi božji, katero opravlja med 3. in 4. uro popoldne v pripravo svečanosti. Seboj nese olja, katero daruje za svetilnico svetnika, katerega slavijo. Tudi dve sveči ima pri sebi; eno prižge pred oltarjem za zdvavje in dobro vse rodovine, drugo pa na tleh za spasenje umrlih.

Komaj se začne mračiti, prižgo svetilnico pred podobo (ikono) svetnikovo. Tri dni ne sme ugasniti luč pred njim.

Protí večeru gre eden iz hiše (navadno najmlajši sin ali brat) vabit sosedov in sorodnikov, mnogokrat pa tudi drugih seljakov. Ko pride pred hišo onega, katerega će vabiti, odkrije se in govori navadno: „Božja kuća i vaša! pozdravio je otac (ali brat) da dog-

jete doveče na čašu rakije; da se razgovorimo i da malo noči potkratimo; što bude sveti Nikola (ali kakor je ime svetniku) donio, ne čemo sakriti; dogjite, nemojte da ne dogjete!“ Povabljeni reče samo „hvala!“ in naznanja s tem, da pride. Ali te navade ni povsod, po nekaterih krajih ne vabijo, ampak sosedje in sorodniki prihajajo brez vabila, saj vedo, da jih bodo sprejeli veseli, ker je znana gostoljubnost srbska. Srbin neče se veseliti sam; kedar je vesel, hoče, da se veselé ž njim tudi drugi. To navado nahajamo pri vseh národnih slovanskih.

Žene imele so med tem obilo opravka; hiša je očiščena, perilo belo je pripravljeno. Darove za svetnika še pripravljajo. Na mizo prinesó veliko pogačo, na kateri je znamenje „poskura“ (t. j. obrednega kruha, kakor pri nas hostija), skledo kuhane pšenice, mešane z orehi in mandeljni, katero imenujejo „koljivo“, nekoliko vina in dve sveči; večo prižigajo, kadar „ustajajo u slavu“ in manja bode gorela v koljivu.

V tem se zmračí. Hiša svečarova (svečari so oni, ki praznujejo „slavo“ ali „sveto“) je pripravljena. Povabljeni začno prihajati. Prijatelji iz daleka in sosedje iz bližine stopajo v hišo. Vsak pozdravlja domačina: „Dobar večé i čestito ti sveto! slavio ga mnogo ljeta i godina u zdravlju i veselju!“ Nekateri prinašajo tudi kak mal dar, jabelko, limono, in ga dajo gospodarju.

Gostje sedejo okolo ognja in se pomenkujejo o stvareh, katere ravno zanimajo kmeta. Rakije in vina ne sme manjkati. Čaša hodi iz roke v roko, ker pijó na kmetih vsi iz ene čaše. Tako čakajo večerje in gostov, kateri so se kaj zamudili. Nekolikokrat priroma čaša v kolobaru okolo, predno je gotova večerja. Onda sedejo za mizo (trpezo ali sovro). Večerja ni ravno bogata. Ako je post, kakor pred sv. Nikolom, jedó postne jedi, fižol i. dr. k večem kako ribo; zato pa pijó toliko več. Ko so zbrani vsi, molijo vsak zase tiho, kak starec pa, ki zna naštevati vse svetnike, moli glasno. Po večerji počnejo napitnice; moléé ne morejo piti; vsak nazdravlja v daljem ali krajem govoru. Najstarejemu ponuja domačin prvemu čašo, ali ta se je brani navadno in pravi: „Čaša je v dobri roki, nazdravi nam ti!“ Domačin ne obotavlja se dolgo, nazdravlja pa kratko, ker pravi Srbin, da mora biti človek v lastni hiši najpohlevniji. Navadno pravi zatorej: Pomož' Bog! in želi, naj bode srečen početek in konec slave. S to zdravico počenja celo kolo zdravic; nekateri govoré lepo in dolgo, mnogokrat pripovedujejo celo zgodovino rodovine, kateri napijajo. Pa tudi guslara ne pogrešajo med seboj, gotovo kdo vzeme guslo v roke in zapoje, kako je šlo Turkom, ko so prišli k Marku na slavo, ali kako je rešil Bog vojvodo Todora, ki celo v ječi ni pozabil slaviti slave. Tedaj poslušajo vsi verno, nikdo ne zine besede, le glasove povzdigajo mnogokrat, da pevajo z guslarom. Čaša pa kroži dalje.

Tako pijo, pevajo, razgovarjajo se „do neko doba noči.“ (Na kmetih še ne poznajo ur, zato delé dan v razne dele, kateri pa niso odmenjeni gotovo. Neko doba noči = skoro do polnoči; pol-

noč imenujejo „gluho doba.“ Bliznji sosedje odidejo onda; pri odhodu jih pa vabi domačin zopet; „Dogjite i sjutra na čašu rakije!“ Gostje, kateri so pa prišli iz daleka, ostajajo čez noč pri svečarjih.

Drugo jutro na vse zgodaj so že vsi na nogah. Pokanje pušk in samokresov naznanja okolici veseli praznik. Pridno pripravljajo se vsak za svečanost, najlepše odelo obleče, da slavi vredno krsno ime.

Zgodaj že pošlje oče sina, ali če nima sina, brata v cerkev. Tega poslanca imenujejo „cerkvarja.“ Ta nese seboj koljivo, pogačo, malo svečo in vina. Koljivo postavi na tla pred oltar, vtakne svečo med pšenico in jo prižge; pogačo in vino pa postavi v kot.

Po „leturgiji“ (službi božji) bere pop posebno molitev svetniku, katerega narobe in je razreže na štiri dele, pa tako, da nož obrne pogače narobe in se drže kosovi še vkup. Na križ, ne prereže pogače popolaoma in se drže kosovi še vkup. Na križ, kjer se križajo vreze, polije nekoliko rudečega vina. Pop in cerkvar obrneta potem kolač, prvi moli še dve molitvi in onda razlomita pogačo, da ostane vsakemu polovica. Po nekaterih krajih pa dobiva pop le četrtino. Pop poljubi trikrat svojo polovino in pravi cerkvarju: „Jus bodi med nama!“ Cerkvar pa odgovarja: „Na veke, amin!“ Onda poljubi še vsak svoj del in drugega na roko. Ta obred imenujejo „lomljenje kolača.“ Na to polijo še koljivo s rudečim vinom in običaj je končan.

Posebno odlični pa povabijo popa na dom, da jim blagoslovi in lomi kolač in slavi „slavo“ z njimi.

Cerkvar ide domu. Komaj pride, pozdravi domače in goste in prižge svečo.

V tem se je napolnila hiša gostov. Ženske so delale pridno, miza je pripravljena, gostov ne manjka nobenega več. S cerkvarjem si čestitajo vsi po redu.

Za obed je pripravljenih mnogo in raznih jedi. Cela ovca ali celo prase je pečeno. Praznovanje „slave“ je tolike važnosti, da delajo mnogi celó dolgove, da pogosté svoje goste vredno.

Že ob devetih zjutraj sedajo navadno za mizo. Domačin in domačica pa ne sedata z gosti. Oba ostaneta na nogah in strežeta gostom. Celó carji srbski in drugi junaki služili so svojim gostom na „slavi“:

„Marko služi vino sveštenikom
I ubavoj (lepi) gospodi riščanskoj,
Majka služi nište i uboge,
A Jelica nosi gjakonije...“
(Vuk, s. n. p. II. 72. 12—15.)
„A car Stepan ladno vino služi,
Gospodarom redom čašu daje,
Kako carski volja i trebue
Poslužiti krsno ime svoje.“
(Vuk, s. n. p. II. 20. 9—12.)

Ista pesem „kako se krsno ime služi“ pripoveduje dalje, da je rekla gospoda riščanska carju Stepanu:

„Car čestiti, ogrejano sunce!
To je nama zagor i sramota,
Da ti nama ladno vino služiš,
Nego sedi s nama za trpezu,
Slugam' podaj, neka vino služe.“

Car Stepan prevari se, sede za mizo in ukaže slugam naj služijo gostom. Ali bil je med povabljenimi tudi starec kalugjer. Ta je videl, da Arangjel (archangelus), katerega je slavil car, je miloval carja s krilom, dokler je stregel sam; ko se pa vsede car, udari ga angelj s krilom po obrazu in odide iz carjevega dvora. Kalugjer postane žalosten radi tega in pove zakaj, ko ga vpraša Stepan.

„Onda care na noge ustade,
I podiže trista sveštenika,
I dvanaest veliki vladika,
I četiri stara proigumna;
Te vzeše knjige carostavne,
Te čatiše velike molitve
I držaše velika bdenija
Za tri dana i tri noći tavne;
Mole s' Bogu i svet' Arangjelu,
Te se na to jedva smilovao
Smilovao svetí Arangjele,
Te je caru greke oprostio
Što je care seo za trpezu,
A još nije ni slave napio,
A zaista ni metanisao,“ (moliti na kolenih).

Tudi o carju Lazarju pripoveduje národna pesem, da je stregel sam svojim gostom na slavi. Le oča, kateri je že silno star in ima sina, da more opravljati službo njegovo, sme sestí.

Ko so jéli nekoliko „ustanejo u slavu.“ Prižgano svečo postavijo na mizo, užgo kadila, napolnijo čaše, odkrijejo se in ustanejo. Domačin prinese koljivo in pogačo (krsni kolač). Četrtno kolača dobiva domačica, drugo pojedó svečari. Pokušajo tudi koljiva in si napivajo: „Za slave nebeske, koja može da nam pomože!“ Na prvo zdravico in na vse druge odgovarjajo vsi: „Dao Bog!“ Onda pojeta po dva in dva pesen od slave:

„Ko pije vino za slave Božje,
Pomoz' mu Bože i slavo Božja!
A šta je lepše od slave Božje,
I od večere s pravdom stečene?“

Na to pijo iz čaš, kjer pa manjka kupic, iz buč.

Ustajanje „u slavu“ je glavni del vse svečanosti, s tem časté svetnika najboljše. Zato poje pesen, da je prišel angelj božji rešit vojvodo Todorá iz tamnice, ker je ustal i v ječi njemu u slavu. (Vuk, s. n. p. II. 21.)

Na „slavi“ čaše ne smejo biti prazne, po vsaki zdravici jih napolnujejo koj. Med jedjo vrsti se zdravica za zdravico; vsak si šteje za dolžnost, da pregovori vsaj par besed. Govori so razni, mnogokrat kratki, mnogokrat pa tudi dolgi. Marsikdo govori izvrstno, ker je ljudem prirojeno dar govorništva.

Obed traja do večera t. j. stari sedé za mizo, jedó in pijó in razgovarjajo se o tem in onem, mladina se pa veseli v sobi ali pred hišo, če je vreme ugodno. Mladenči igrajo razne igre, skačejo, mečejo kamenje, streljajo na tarčo, deklice pa pojó in se razgovarjajo. Kmalu se pa združijo momci in devojke in plešejo narodne plesove, Kolo, Mačvanko, Vlahinjo, Srbijanko. Plešejo po vsi ali pa nikdo; saj pravi star pregovor, da mora želeti mladeneč vedno plesa, devojka pa petja.

Kdo bi pripovedoval, o čem se razgovarjajo stari. Spomin na preteklost, razgovor o sedanjosti in upanje o prihodnosti krati jim ure, gradiva jim ne zmanjka. Le kedar zadoni gusla, utihne razgovor in celo mladež priteče hitro, da sluša.

Tako se približa večer, žene opominjajo svoje možé, da treba iti domu. Počasi se odpravljajo bližnji, pred odhodom napivajo še „na sretan put“ in domačin jih vabi vse še za drugi dan. Ostali pa se zabavajo do trde noči.

Drugi dan slavijo ravno tako, le cerkvarju ni treba več hodit v cerkvo in ne ustajajo več „u slavu“. Ta dan imenujejo „pojutarje“, „patarice“ ali „okrilje“. Tretji in zadnji dan imenujejo „gostinski dan“ ali „ustavci“. Sosedje ne prihajajo več, gostje iz dalje se pa odpravljajo domu.

Po Hercegovini gostje sedé po nekaterih krajih, dokler ima domačin pitja. Kadar pa prinese zadnje vino na mizo, prinese pa tudi prazne mehove, v katerih shranjujejo vino. Ko vidijo to gostje, popijó, kar je na mizi, vzemó vsak svojo puško in odidejo.

Bolgari okoli Timoka slavijo Nikoljdan. Poleg krsnega kolača, kateri delé kakor na Srbskem, mesijo pa še velik hleb pšeničnega kruha, v katerega zapekó celega karpa. Kedar pride pop, da ga prekadi (blagoslovi), prereže tudi hleb na polovici. Eno polovino vzame zase, druga ostaja domačinu. Pop pa skuša dobiti polovico, v kateri je karp, zato mesijo žene hleb tako, da se ne pozná, na kateri strani je karp in so vrlo ponosne, ako prekanijo popa.

Po nekaterih krajih praznujejo tudi „materice“. Ta praznik je prav za prav žensko krsno ime. Slavijo drugo ganedeljo pred božičem. Zvečer pred tém dnevom ali pa zjutraj tega dne vežejo vse žene, katere so se nazvale matere. Po nekaterih krajih vežejo jim res noge, drugod pa donašajo le vrvice in jim jo polagajo pred noge. Žene že vedó, kaj pomenja to in se odkupujejo z malimi darovi ali z večerjo ali s kosilom.

Morda je enakega pomena tudi na Slovenskem praznovanje godu gospodarjevega. Gostijo o ti priliki imenujejo „vez'ngo“ in hodijo „vez'vat.“

Gjurgjev dan *) pri Srbih.

Jugoslovani praznujejo sv. Jurja veliko bolje nego drugi, njega opevajo narodne pesmi, ker donaša v dar „proljetnje cvijeće“. Na „čestit danak Gjurgjev“, 23. aprila po koledarju pravoslavnem (po katoliškem 5. maja) počenjajo posebno poljska dela. O tem času vzbuja se narava iz zimskega spanja, odeva se zopet v zeleno obleko, vse oživi, ker ogreva sonce zopet zemljo s svojimi žarki. Velikega pomena je zatorej ta čas posebno za kmeta in pastirja, zato se je ohranilo o tem dnevu mnogo vraž in drugih običajev, da je vredno seznaniti se z njimi, saj ne spozna nikdo posebnosti narodovih, ako se ne briga tudi za življenje kmetovo. Ljudstvo na kmetih ohranilo je namreč povesod še bolje ali manj vse posebnosti, katere so imeli naši pradedi, pri njem opazujemo zatorej še lahko, kako krepko in trdno se drži starega, kako počasi opušča navade svojih prednikov. Navade in običaji o Gjurgjevem dnevu so stare vse, spominjajo nas poganstva ali početka kristijanstva. Učitelji vere krščanske prizadevali so si mnogo, da bi izruvali vraže in prazno vero pogansko, katere celó mladi kristjani niso opuščali radi. A to je bilo težko, še sila mnogokrat ni mogla dospeti do cilja, zato se pustili raje marsikak običaj, le pomen so mu dali nov, ker so postavili na mesto starih malikov pravega Boga ali pa kakega svetnika.

Živina in polje je bogastvo kmetovo; naravno skuša varovati zatorej svoje imenje že tedaj, kedar se pričinja razvijati po zimskem spanju. Zato moli o tem času in opravlja razne obrede, da si varuje živino, polje, travnike, hišo in ljudi vsega zlega, katero preti mnogokrat po letu.

Že pred Gjurgjevim dnevom naredi srbski kmet vozal v verigo, katera visi v hiši od strešnje, da obeša kotel nad ognjiščem. To varuje živino coprnic in škodljive zverine. Ta navada ohranila se je nekoliko tudi še pri kmetih slovenskih, kateri menijo po nekaterih krajih, da ima vozal na vrvi, s katero je privezana živina v hlevu, čudno varovalno moč. Ravno iz istega vzroka zavijajo fantiči, ki so izgubili kaj, travo in pravijo, da zavijajo hudiču rep, da lože dobé zgubljeno.

V hišo, v hlev, na polje, v vinograde polagajo male leskove križe. Kjer leži tak križ, ne more pobiti toča, pa da bi jo nare-

*) Vuk Stefanović Karadžić s. v.; Miličević Milan, život Srba seljaka, v glasniku srbskog učnog društva, vez. XXII, 1867 in XXVII 1873. S. Ljubić, narodni običaji kod Vlahah u Dalmaciji. Bratja Miladinovci, bolgarske narodni pësnì. str. 523, 522. prof. dr. Nikola Petrović v Kragujevcu, Globus XXX str. 6. 1876.

jalo še toliko coprnic. Tudi to navado nahajamo na Slovenskem. Kmetje upletajo blagoslovljene leskove šibe v kozolec in postavljajo mal križec med nje, da ne bode trpelo žito škode. A še drugače znajo varovati svoje živine. V ogel brisavnice zavežejo nekoliko soli, jo potegnejo trikrat skozi 'badanj' *) (leseno korito, po katerem teče voda na málinsko kolo) in jo dajo na Gjurjgjev dan živini. Tudi to pomore zoper coprniyo.

Sôli prištevajo razni národi veliko moč zoper čarovnice. Nemci v Turingiji n. pr. sipajo zvečer, predno ženejo živino spomladi prvikrat na pašo, trikrat toliko soli med rogove, kolikor je morejo prijeti s tremi prsti; na to grejo s hrbtom naprej iz hleva. To pomaga, da živini ne škoduje coprniya.

Posebno važen je pa ta dan za dekleta, tedaj zvedó lahko, kdo bo njihov ljubček, ali se bodo možile kmalu, kdo jih bo snubil; da, če gori srce kateri na tihoma za kakega momka, ima prilike, da ga očara, da teka kakor nor zanjo. Nevaren je zatorej ta dan za mladenče, le dobro je, da devojke tudi na Srbskem niso tako neusmiljene, da bi očarale koga, za katerega ne marajo.

V zahodnjem delu srbskem zveže si vsaka devojka nekoliko šopkov; vsakemu nadene ime kakega mladenča in položi jih o polnoči na kak visok kraj, navadno na streho. Zjutraj zgodaj teče gledat, na katerem šopku je največ rose. Oni momak, katerega ime je nadela temn šopku, bo njen ljubček. A za to čaranje ne sme zvedeti nikdo, če vidi ali sliši kedo kaj o tem, ne velja nič. Po redni mladenči prežé po mnogokrat, da zvedó, kje ležé šopki in je poberó in odnesó ž njimi, kakor mislijo dekleta, tudi srečo dotičnim revicam. Navadno nesreča tudi ni tolika, saj vé vsaka, za koga ji bije srce.

Drugod delajo isto s šopki omana (Atant, inula Helenium L.) Deklice govore omanu: „Omane, rojeni mi brate, daj, da teka Stepan (ali kakor je že ime ljubemu) kakor nor za mano!“

Te navade opominjajo nas enacih na Českem, katere je opisala Božena Nemčeva tako lepo v 'babici'.

Pri večerji pred Gjurjgjevim dnevom hranijo devojke prvi in zadnji grižlje. Predno ležejo spat, dihnejo na nju in ju položé pod zglavje s trsko in z ogledalom. Če se jim sanja po noči o kakem mladenču, mislijo, da jih pride gotovo kmalu snubit. Trska, katero devajo pod zglavje, pomeni čoln, da bi se mogle prepeljati čez vodo, ako bi stanoval ženin morda unkraj vode; ogledalo jima bi pa služilo, da se moreta ogledavati in snaziti. Grižljejev pa dekleta ne sme zavreči; shrani ju skrbno. Ko se snide z momkom, o katerem je sanjala, dá mu enega, drugega pa sné sama.

*) Todi v okolici Ptujski pomenja bedenj a) votlo drevo, b) niške ali mali čeber (Wanne), c) korito iz votlih dreves.

Zvečer pred praznikom nabira mladež „omaje“ t. j. vode, katera prši z málinskega kolesa, posebno po kašičarah. *) V omajo namočijo raznih rastlin, posebno selena (*Liebstockel*, *ligusticum levisticum* L.) in zelenih vejic. Pred Gjurgjevim dnevom ne smejo trgati ali duhati selena, na ta dan utrga si pa vsak svoj šopek. V jutro praznika se pa umiva mladež v omaji, da bi pršela umazanost celo leto ž njih, kakor omaja s kolesa in bi bili varni vsega zla. Ta voda ima tako moč, da dela kožo belo za vse leto in da pospešuje rast las.

Tudi na Nemškem rabijo matere omajo, da kopljejo male otroke zoper rudečico po licu. V Turingiji si pa umivajo tudi odrasli glavo z njo, da jih ne boli.

Marjetice nabrane pred sv. Jurjem in posušene so posebno dober lek zoper nahod.

Kolikor dni pred tém dnevom grmi prvič, toliko pár bo veljala oka moke na trgu. Po nekaterih krajih se pa valja detca o takej priliki po zemlji, da bi jih ledja ne bolela. Tudi ta navada se je ohranila saj nekoliko še na Slovenskem. V okolici ptujski valjajo se otroci po tleh, kedar grmi, da bi našli mnogo gob. Na Bolgarskem pa teka detca, kadar grmi prvič in dežuje, gologlava okolo in poje: „Rosi, rosi rosica! da mi rastiť kosica, kolku edna lozica“.

Na Gjurgjev dan, že pred solnčnim vzhodom, teče mladež k vodi, da se koplje, če pa ni blizu vasi tekoče vode, umiva se vsak na vrtu, da opere vso nečistost s telesa in ostane čist vse leto. Dekleta postavljajo posodo z omajo rade pod rožin grm, da dobijo lica nežno rožnato barvo. Predno poskačejo mladenči v vodo, opasujejo si po nekaterih krajih vrbinah mladik okolo ledij. Po kopelji pa nalomijo šopkov vrbinah mladik in jih neso domu, da varujejo snažnost telesno vse leto. Celo prav mali otroci se morajo kopati ta dan, ker mislijo roditelji, da ni boljšega za zdravje. Pred tém dnevom ne sme se pa kopati nikdo, akoravno pripušča vreme morda že cele tedne prej.

Tako kopanje spomladi je bilo običajno skoraj pri vsih národih, ker je bilo povsod že pri poganih navadno, to so praznovali tudi ljudje o vzbujenji narave s čiščenjem svojega telesa. Ko so pa prejeli národi vero krščansko, premaknili so mnogokrat navade od praznovanja pomladnega prihoda n. pr. na sv. Ivana. Tak običaj opisuje tudi Francesco Petrarca (de rebus familiaribus epistola, lib. I. ep. IV.): „Ravno bil je večer pred sv. Ivanom Krsnikom, pravi, ko pridem v Kolonijo (Köln). Solnce je že zahajalo; prijatli me peljejo k reki, češ, da bodem videl nenavaden prizor. In res, ves breg je bil poln ženskih. Na nekoliko vzviše-

*) Kašičara je majhen málín (vodenica) z enim samim kolesom, katero ima mataroge v podobi kašike (žlice). Taki majhni málíni stoje navadno na samem v gozdu ali gaju, kar je posebno pripravno za nabiranje vode, ker je najboljše, ako se zgodi skrivaje.

nem prostoru postojim, da pregledam vse. Opasane z dišečimi rastlinami, s rokavi, zavihanimi čez komolec, stale so v vodi in so se umivale bele roke in ramena. Ko vprašam enega izmed prijateljev, kaj pomeni to, mi odgovori: „Ta je prastara navada, ljudje in posebno ženske menijo, da se opere in odverne vse zlo, katero preti med letom, po tej kopelji v reki“.

Tudi na Francoskem je taka navada (*Memoires des antiquaires* I. 239). Blizu Nogent-le-Rotrou je studenec znan po zdravilni moči, katero ima vso noč pred sv. Ivanom. Tedaj prihajajo možki in ženske v celih trumah, da se umivajo, pa vendar ne zgodi se nobena neprilичnost pri tem obredu. Ravno tamo menijo, da ozdravi rosa, nabrana v noči pred sv. Ivanom, garje in da ozdravi prvo vedro vode, zajete ravno o polnoči, mrzlico.

Drugod na Nemškem razširjena je še sedaj prazna vera, da varuje voda, zajeta pred solnčnim vzhodom prvega velikonočnega dne, raznih bolezni in da ima tudi kopanje o tem času čudno zdravilno moč. Tudi Bolgari se začenjajo kopati ta dan; narodna pesem poje:

Jana

„Korstila mi še na den Gjurgjev den.“

Tudi pri drugih národih nahajamo še raznih običajev, kateri nam kažejo jasno, koliko upliva so prisojali nekdanj prvemu pomladanskemu cvetju. Pa saj smo prepričani tudi mi, da nam more le koristiti vzbujena narava. Kdor le more, hiti še dan danes iz mesta na kmete, da praznuje prihod pomladin in ojači ude, otrpnele po zimi. Zato plezajo tudi na Srbskem ta dan mnogi na drin in se gugljejo sem ter tje, da bi jim postalo telo zdravo in krepko ko drinov les. Drugi valjajo se po mlademu žitu iz istega namena.

Že pred solnčnim vzhodom streljajo pastirji nad čredami v zrak. Čim trje poči, tem močnejša in zdravejša bode živina celo leto.

Možaki po starem Vlahu (jugo-zahodni del kneževine srbske) sedajo na leseno os, kedar obuvajo črevlje, da jih celo leto ne bi bolele noge. To pa velja le, ako se zgodi pred solnčnim vzhodom, ker zgublja vsaka coprnica svojo moč, kedar siplje solnce svoje žarke na zemljo.

Ženske, katere opravljajo živino, slečejo se navadno o polnoči pred Gjurgjevim dnevom do nazega ali pa puste le srajco na sebi. V golido namolzejo nekoliko mleka od domače živine. Potem polože v drugo golido kos vrvi in skušajo prikrasti se do tuje živine, da namolzejo nekoliko mleka od nje. Ko pridejo domu, vzemo vrv iz tujega mleka in jo denejo v mleko domačih krav. Po vrvi, pravijo, prihaja onda mleko iz tuje živine v domačo.

Marsikaj tacega misli tudi na Slovenskem reven kmetič, kateremu krave ne dajo mnogo mleka radi slabe pašne. Na Nemškem bila je razširjena tudi taka vraža. Coprnica, menijo, vtakne nož v brastov brun, priveže vrv zanj in mleko teče iz vrvi, ali pa zabije sekiro v podboj (Thürpfoste) pri vratih in mleko teče iz sekirnega

ušesa. Ta vraža je sila stara, ker je omenja že Burchard von Worms († 1024) v svoji knjigi „Sammlung der Decrete“ natisnjeni prvič v Koloniji l. 1548.

Nekateri lazijo ta dan pred solničnim vzhodom pod bodečo grozdíče (Stachelbeerstrauch, ribes grossularia), da se varujejo bolečin v hrbtu. Mnogi pripravljajo si grozdíče nalašč; vrh pripognejo in ga vkopljejo v zemljo, da se vraste. Tako puščajo laziti tudi na Nemškem babjeverne matere svoje otroke, ako se ne naučé kmalo hoditi, tri petke zaporedoma pod malincem, kateri je zaraščen z vrhom v zemljo. Ali otrok mora molčati v tem, če ne, ne pomaga nič.

Kmetje (seljaci) srbski redé mnogo ovac. Meseca marca imajo te že jagnjeta, a vendar jih ne kolje nikdo pred Gjurgjevim dnevom. Celó poturčenci, po krajinah nekdanj srbskih, držé se te navade. Tudi prodajati jih nečejo, akoravno bi bila draga. Na Gjurgjev dan pa zakoljejo v vsaki hiši jagnje, katero imenujejo „Gjurgjevilo“. Okolo Timoka prižene pred ta dan vsak gospodar možko jagnje pred cerkvo. Na rožičke prilepi mu voščeno svečico. Po obredu stopi pop iz cerkve in blagoslovi jagnjeta, da se smejo klati. Za plačilo pa dobiva drug dan kožo njegovo.

Gjurgjevilo spečejo celo na ražnu. Vsakdo iz hiše dobi svoj kos; kosti pa ne smejo lomiti, da si ovce na paši ne lomijo nog. Kože pa prodajajo, kjer jih ne dajo popu, prvemu kupcu za toliko, kolikor ponuja sam in darujejo denar cerkvi. To množi in ohranjuje srečo pri kupčiji.

Tudi bučel ne zabijo. Od zob málinskega kolesa odrežejo male koščke, zavijejo jih v robec in jih denejo v panj, da ga varujejo tujih bučel.

Sise kravje in ovčje mažejo ženske z rujó, rumenjakom in solijo, da jih tuji ljudje ne bi mogli mlesti.

V obče je mnogo vražjih običajev, da bi varovali živino posebno „zlih oči“ in zlih ljudi. Še le kasno, ko je izšlo solnce že dolgo izza gor, gonijo pastirji črede na pašo. Ves dan jih varujejo pastirji in drugi domači, vsako stopinjo, katero stori živina, opazujejo skrbno in ne puščajo blizo nobenega tujca. Kak mladenič dene srebru denar v opanke in jih obuje tako, da leži denar ravno pod peto ter gre trikrat okolo črede in govori: Če pride čarovnica v srebrnih opankah, onda naj očara našo živino. S tém, meni, zapre vsaki coprnice pot do živine, ker mislijo kmetje srbski kakor drugod, da morejo škodovati coprnice mnogo, da naklonijo lahko drugemu človeku bogastva, da si pa sme zase ne morejo pridobiti zakladov; kakor trdijo na Nemškem babjeverci, da si more pomnožiti čarovnica svoje premoženje vsako leto le za en vinar.

Ljudje mislijo, da se nasitijo konji le na Gjurgjev dan, da jih pa boli trebuh tudi le na ta praznik. Kot uzrok temu pripovedujejo sledeče: Ko je rodila mati božja Jsusa in ga je položila v jaslí, stala sta v hlevu konj in vol. Vol ni hotel jesti, svojim gobcem suval jo seno tako, da je pokrival vedno dete; konj je pa

jel vedno in je razodeval otroka. Zato se razljuti majka božja nad požrešnim konjem in ga zakolne, naj se nasiti le na Gjurgjev dan, a naj ga zato tudi trebuh boli.

Srbi v obče konjem niso prijatelji, raji imajo vole; pregovor celó pravi: „Brata in vola prosi, ženo in konja pa tepi.“ Zemlja ravno konjem ni ugodna, primerna je le govedi in ovcam, zato rede konje le redko po Mačvi in Posavini.

Da bi varovali polje toče, nosijo pišče, zvaljeno pred blagovesti (25. martom pravoslavnega koledarja) po polju okolo vasi. Kjer končajo pot, zakoljejo jagnje, ga spečejo in snedó. Če se pa bliža kasneje toča vendar le, streljajo proti oblaku ali postavijo polno skledo s žlicami pred hišo ali pa prevrnejo stol na sredi dvorišča. Na enak način darujejo kmetje na gornjem Štajerskem vetrovom, ker postavljajo na kak kol pred hišo skledo moke, da jo veter raznese.

Ves Gjurgjev dan ostajajo radi pod milim nebom, na vrt znosijo pod sadno drevje mize in stole in pijo in jedó veselo. Če pade kak cvet v vino, se veselé in pravijo: Letos nam ni treba skrbeti za sadje, imeli ga bomo obilo. Naravno, ker je sadno drevje varno mraza, če cvete tako pozno. Klobuke si kinčajo s koprivami, da se varujejo muh; Bolgari jih pa obešajo tudi na vrata. V Boki zbirajo se ta dan po tri devojke, katere so že za udajo. Za rana idejo k vodi. Prva nosi v roci prosa, druga ima gabrovo vejico v nedru. Ena izmed prvih dveh praša tedaj tretje: Kuda češ? Tretja odgovarja: Idem na vodu, da vode (vodijo kot nevesto = snubijo) i mene i tebe i tu što gleda pro tebe. Na to vpraša tretja prve: Što ti je u ruci? Ta jej odgovarja: Proso, da prose (prosi) i mene i tebe i tu što gleda pro tebe. Potem vpraša še druge, katera ima gabrovo vejico v nedru, kaj ima; ta ji pa odgovori: Grab (gaber), da grabe i mene i tebe i tu što gleda pro tebe.

Onega, kateri spi ta dan pod milim nebom, boli glava vse leto, če je pa kedo vendar le spal, pomore si lahko s tém, da odspi na istem mestu na Markov dan (25. aprila).

Gjurgjev dan je zatorej velikega pomena za národ srbski, ostane nek je nekdanjega poganskega praznika, o katerem so slavili prihod pomladi, zato se je ohranilo toliko običajev do današnjega dne.

O tem času počenjajo poljska dela, zato najemajo delavcev od te dobe in jo stavijo za obrok za plačila in druge dolžnosti. Kdor pa ne more plačati na ta obrok, tolaži sebe in upnika s pregovorom: „Ko je v proljeće leden, ogrije ga jesen.“

O tem času začenjali so nekdaj tudi hajduki svoje četovanje, prislovica pravi:

„Gjurgjev danak, hajdučki sastanak,
Kad sa gore opane kitina
A na bukvi procveta listina
I okopni snijeg po planini, . .

Kad prispije jagnje za pečenje,
Po planini za miris cvijeće.“

Iste navade veljajo za ta dan tudi o Bolgarib, kateri pevajo ta čas tudi posebne pesmi, katere nahajamo v bolgarskih narodnih pesmah bratov Miladinovcev str. 503.

Na Slovenskem se niso ohranile posebne navade o sv. Jurji, le na Koroškem v rožni dolini hodijo otroci od hiše do hiše, zvoné z zvoncec in pevajo:

„Sveti Šent-Juri, potrka na duri,
Ma eno hlačo zeleno, drugo rdečo;
Je še le prišel v deželo,
Ga je že vse veselo,
Tičice v grmovji,
Kukovca v bukovji;
Rumene rožice lepó cvetó,
Se svetâ Šent Jurja veseló.,,
(Janežič „Slov. glasnik“, I. 1858, str. 158.)

Iznenadno poznanstvo z imenitnim možem.

Spisal J. Navratil.

Neko nedeljo pod jesen l. 1851, ob oni dnevni dobi ko hrepeni človek bolj po telesni nego po dušni paši, sedél sem že v sloveči gostilnici Dunajski „pri sv. Duhu“ v stari hiši, (ki se je morala, ni davno tega, umakniti novemu lepšemu poslopju in novi ulici), ter si krepčal želodec v „posebni jedilnici.“ Ondi je obedovalo tudi več veselih Dunajčanov okoli razpostavljenih miz; pa ni bilo videti še polnega omizja.

Kar se odpró vrata na stežaj, in pri tej priči vnidejo trije tujci v krasni narodni noši, povse jednaki: vsak s pripasano svetlo „tursko sabljo“, a opasan s širokim, zagorelo pisanim, tkanim pasom, izza katerega moli nekoliko vsakemu spodnji, rdeči in usnjeni pás („silav“ ali „kolan“), iz tega pa strči draga „ledenica“ t. j. s srebrom okovana „mala puška“ (samokres) z velikim „nožem“ vred.

Dolga, zmérom razpéta bela suknja („gunj“ ali „bjelača“), modro obrobljena, po vrhu katere sta pripasana sè sabljo vred oba pasa, — sega jim do kolena. Široke turske hlače („gače“), skrojene iz modrega, tankega suknja („svita“ mu pravijo), mahajo jim ohlapno do pod kolén, kjer so podvezane z zlato prešitimi „podvezami“ (ali „podkoljenicami.“)